

כתב עת אלקטרוני
בהוצאת המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין, ירושלים

גליון מס' 9, כסלו תשפ"א, דצמבר 2020

גליון מיוחד לציון 100 שנים לחינוך ולדורף

ניתן לקריאה באתר המכללה
<http://www.dyellin.ac.il>

חינוך עם היער בבית ספר היסודי "במעלה הר"
בקיבוץ מצובה

דולב שלף

חינוך עם היער בבית ספר היסודי "במעלה ההר" בקיבוץ מצובה

דולב שלף

תקציר

מאמר זה מתאר את עבודת "מורה היער" בבית ספר ולדורף בקיבוץ מצובה. בבית ספר זה יוצאת כל כיתה פעם בשבוע ליום יער בהדרכת מורה שהוכשר לכך בארגון "שומרי הגן". המאמר מתאר את עבודת מורה היער ואת התנסויותיו עם הכיתות השונות לפי עונות השנה. החשיבות והערך של יציאה לטבע, על כל היבטיה, עוברים כחוט השני דרך תיאורי המקרים המתוארים במאמר.

לפני חמש שנים הוקם בקבוץ מצובה, בגליל המערבי, בית ספר ולדורף ייחודי לתושבי האזור. בשנת הלימודים תשפ"א, 2021 – 2020, היו בבית הספר שש כיתות – א עד ו. קבוצת המורים וההורים שהקימה את בית הספר עברה תקופה ארוכה של הכנה וחשיבה על האופי המיוחד של חינוך ולדורף שהם רוצים לאמץ. קבוצת הייסוד מצאה לנכון להוסיף לרכיבים הייחודיים של חינוך ולדורף (ביניהם יצירה ואומנות, קשר אישי, ראייה התפתחותית, עבודת כפיים) שני תחומים:

- א. מזון – בית הספר דואג לתזונת הילדים ומספק אוכל טרי, בריא ומזין באמצעות סדנאות אוכל שבהן הילדים אופים לחם ומכינים מדי יום פרוסות מרוחות וירקות חתוכים לכלל תלמידי בית הספר.
 - ב. חינוך יער – כל כיתה בבית הספר יוצאת ליום ביער, שנמשך בין ארבע לשש שעות. את ימי היער מוביל המחנך ביחד עם מחנך-יער שמגיע מהארגון "שומרי הגן".
- "שומרי הגן" הוא ארגון חינוכי שב-20 השנים האחרונות עוסק בחינוך יער.

בארגון מלמדים מיומנויות חיים עתיקות לצד לימודי טבע וסביבה, ככלים לחיבור עמוק של האדם לעצמו ולעולם. הארגון מנוהל בצורה מעגלית ובו שותפים כ-120 מחנכים ומחנכות המדריכים כ-2,500 ילדים המחולקים לקבוצות קבועות במקומות שונים בארץ, במסגרות פורמליות ולא פורמליות. ה"יער" ממוקם במרחק של כ-15 דקות הליכה מבית הספר. זהו חורש טבעי סבוך ופראי שבו צומחים אלונים, אלות, קטלבים, רקפות, מרוות, סרפדים ועוד צמחים רבים, וחיים בו דורבנים, תנים, יחמורים, חזירים, פרוונויות ועוד. היער שוקק חיים ומחנות הכיתות ממוקמים בתוכו. הילדים פותחים את היום בכיתה ואז יוצאים ליער, ככל מזג אוויר, ייחד עם מחנך/ת הכיתה, מחנך-יער, סייעת, בת שירות או הורה מלווה.

ביער, המבנה והסדר משתנים לפי הכיתה, גיל הילדים ותנאי מזג האוויר, אבל מערך הפעילויות קבוע: השראה לעשייה וליצירה – סיפור, שיר, טיול, משחק, רעיונות שנובעים מהילדים עצמם ועוד. התנסות ולימוד מיומנות קדומה – הדלקת אש, בנייה, ליקוט, גילוף, קליעה, אריגה, גששות, הכרת חיות וצמחים ועוד.

מלבד החוויה עצמה, השהות והפעילות ביער מסייעות להעמקה של תהליכי הלימוד המתרחשים באותה עת בכיתה. מכיוון שבבית ספר ולדורף מתמקדים במשך כמה שבועות בלימוד נושא אחד, השהות ביער באותו פרק זמן עשויה לסייע מאוד להעמיק ולהעשיר את חוויית הלימוד. זאת במיוחד כשמחנך או מחנכת הכיתה נמצאים ביער עם התלמידים ונוצרת עבודה משותפת בינו או בינה לבין מחנך היער.

כך למשל בזמן שבכיתה נלמד הנושא "בעלי החיים והאדם", מתנסים התלמידים ביער בגילוי עקבות החיות ומיפוי המרחב שלהן בסביבת המחנה, באמצעות יצירת תבליטי גבס של העקבות. כשהנושא הנלמד הוא "מולדת", לומדים התלמידים למפות את הסביבה ואת רוחות השמיים דרך יצירת סימוני שבילים ביער לפי כיווני השמיים ויוצרים דגם מוקטן של היער והמחנות שהוקמו בו.

זמן יער – זמן חופשי של הילדים ביער, בתוך גבולות רחבים שבהם נקבעים סימנים מוסכמים למרחקים מן המחנה ומתורגלים הנוהלים הקובעים כיצד ומתי מתאספים. זאת מתוך כבוד לסביבה, לאָהר, לעצמם ולציווד. זמן היער והשימוש בכלי עבודה, משתנים בכל כיתה על פי יכולות הילדים והשלב ההתפתחותי שבו הם נמצאים. סיכום – סיכום יום בשיחה במעגל ואכילת פרי.

סיפורים מהיער

עונת הסתיו

אני עם כיתה א, זו תחילת השנה ואיני מכיר עדיין את שמות הילדים בעל-פה. יוצאים לשיטוט ולהיכרות סביב המחנה ומחפשים חיות. בשעת ההליכה, כשהילדים צוהלים ונרגשים, לפתע, ברגע מסוים, הזמן כאילו מאט, ובתוך ההמולה, יחמורה בוגרת ענקית קופצת מהשיחים ישר לשביל שבו אנחנו פוסעים. מתחילות קריאות התפעלות של מקצת הילדים, הנמהלות בזעקות חרדה של אחרים, החשים רצון לברוח, להגן, להישמר. בתוך כל ההמולה אני מוצא נקודת שקט בתוכי, ולאט לאט מתיישב ומסמן לילדים לשבת סביבי.

היחמורה מרגישה אותנו וגם היא פחות מבוהלת. היא נעצרת ומסתכלת עלינו, ואנחנו עליה. דממה מוחלטת שוררת סביבנו, רק המפגש הנוכח כל כך מתקיים. רגע של חסד.

עונת החורף

אני עם כיתה ב ביער. חוזרים לאסוף ציוד מהמחנה שביער, זמן קצר לפני שמסתיים היום. בכניסה ליער אנחנו שומעים קולות של מסורים וטרקטור, וכשאנחנו מגיעים למחנה – להפתעתנו, שביל חדש חוצה את היער. עצים רבים ואהובים נעקרו, אני נרעש מהעניין וניגש לדבר עם הגוזמים, מבין שהחלטות התקבלו ואין מה לעשות בעניין, אבל הם מכבדים את בקשתי להפסיק עם העבודות עד שאצא עם הילדים מהיער. אני חוזר אל הילדים ואנחנו מתאספים למעגל סיכום כמו בסוף כל יום ביער, כאשר לידינו יושבים הגוזמים.

הילדים מספרים על התחושה הקשה שמישהו נכנס למחנה ומנסר את העצים שעליהם טיפסו לא מכבר. אליאב שואל אם הפועלים שואלים את העץ אם אפשר לגזום ממנו את הענפים. איתמר אומר שהדורבנים והיחמורים בטח ברחו מהרעש ולא יחזרו. גם אני מדבר על התחושות הקשות שלי ומסתכל בזווית העין על הגוזמים – סקרן לדעת מה הם מרגישים, והאם גם הם חשים את הכאב של הילדים ואת הכאב של היער?

בימי היער הבאים אספנו את הענפים הגדולים שנגזמו סביב המחנה – ענפים של קטלבים, אלונים, ברושים ואורנים – וסידרנו אותם לפי הגודל: ענפים קטנים – למחסה העצים, ענפים גדולים – לייבוש לצורך גילוף. אספנו פקעות שהמחפרון חשף והעתקנו אותן למקומות חדשים. וכשמצאנו גזע גדול של ברוש, שגם הוא נגזם, החלטנו יחד שנשתמש בו כתור קורת איזון שעליה נלך בהיותנו ביער.

מן הענפים העבים והחזקים של האלונים שהתייבשו, הכנו באמצעות מסורים ידניים מקבות-פטישים לעבודת עם מפסלות לפיסול בעץ. ועל קורת האיזון פיסל כל ילד חיה שהוא קשור אליה ומזמין אותה לחזור ליער. זוכרים את היחמורה? בכל שאר ימי היער החורפיים ילדי כיתה א לא הפסיקו לחפש אותה ואת הסימנים שהשאירה אחריה: גללים, עקבות. ממפגש למפגש התחילו להתהוות קשרי לב חזקים עם היחמורה שעוררו בילדים סקרנות עד בלי די. באחד הימים הבאתי איתי מגדיר יונקים, וכשחזרנו משיטוטי החיפושים אחרי היחמורה, הוצאתי את הספר והראיתי להם את הפרק על היחמור שבו תמונות של יחמורים והסברים. בהתרגשות עצומה התקבצו הילדים סביב הספר, הסתכלו בתמונות והתפלאו לגלות שליחמור הזכר יש קרניים, בשונה מזו שפגשנו. הם שאלו שאלות והשוו בין היחמורים שבתמונות לבין היחמורה שהם פגשו ביער ורצו לדעת עוד ועוד. אמרתי להם שכשיידעו לקרוא ממש טוב תהיה לנו "ספריית יער" שבה יוכלו לקרוא בעצמם על היחמורים.

עונת האביב

אני מגיע עם כיתה ג למחנה ביער. הילדים מוציאים ממסתור הציוד את הציוד להכנת ארוחת הבוקר ויוצאים ל"נקודות עוצמה אישיות" – פינות ביער שאלהן ניגשים בבוקרו של כל יום יער, לכל אורך השנה. מקום שבו הילדים יכולים להיות עם עצמם בשקט ביער, להתבונן ולחקור מה השתנה.

האוכל כבר מוכן ואנחנו קוראים לילדים שעוד לא חזרו לשוב. עדין מגיע אחרון ואני רואה שהוא מוטרד, אך מתיישב במעגל עם כולם. כשאני מנסה להתחיל לספר את הסיפור שייתן לנו השראה לעשייה בהמשך היום, הוא פשוט לא מאפשר לי לדבר, הוא לא מפסיק לדבר ולהסית את תשומת הלב של כל מי שסביבו. אני לא יודע מה עובר עליו. הוא לא נעתר לבקשותיי. אני עוצר את הסיפור, כל הכיתה חסרת שקט, ואני מתקשה להחליט מה לעשות, אבל אז – אני מקשיב ליער, ועולה פתרון!

אני מישיר אליו מבט, הוא יושב בדיוק מולי ואני שואל אותו: עדין אתה מרגיש שאתה צריך עוד זמן בנקודת העוצמה שלך? הוא מהנהן בחיוב. אני עושה לו תנועה שילך ואומר לו שיבוא אליי כשהוא מרגיש שהוא יכול לחזור לפעילות.

אחרי עשר דקות הוא חזר. עזבתי את שאר הילדים והתפנית אליו, והוא סיפר לי שהוא מרגיש יותר טוב ושיתף אותי במה שעבר עליו. הוא היה שמח. הודיתי לו ששיתף אותי ושידע להגיד שהוא צריך עוד זמן ב"נקודת העוצמה". ולפני שהצטרף לשאר הילדים הודיתי בקול ליער שסביבנו.

תקופת לימוד "בעלי החיים והאדם" ביער – כיתה ד

חורף, קר, יורד גשם והכל רטוב ומלא בוץ. תמיד בבוקר, לפני שאני הולך לבית הספר לאסוף את הילדים אני פותח את היום ביער בהתכוונות. אני יושב בשקט, מפנה את עצמי, מתחבר לכוונה שעולה בתוכי, מקשיב ליער סביבי ומודה. סקרן מה הוא מתכנן להיום.

באותו בוקר גשום, לפני שאני עולה לבית הספר לאסוף את ילדי כיתה ד, שמתחילים את לימוד נושא בעלי החיים והאדם, אני נכנס ליער להתכוון, ובכניסה למחנה ד אני רואה עקבה יפה של היחמורה. מה שנותן לי רעיון: לעשות לילדים מלכודת עקבות! כלומר להיכנס איתם לאזור שבו האדמה מתוחחת היטב כך שכל דריכה שלהם מותירה בבירור את העקבה שלהם.

אני עולה לאסוף את הילדים מבית הספר, הם לובשים את חליפות הסערה שלהם, ואנחנו יורדים ליער. בדרךנו אנחנו פוגשים אנשים רצים עם מטריות, ממהרים לבתיהם או למחסה מפני הגשם. אבל בליבנו שקט, שמחה וביטחון. כשאנחנו מתקדמים לעבר המחנה, הילד הראשון שמגיע מזהה לפתע את העקבה של היחמור, מראה לחבריו ומתקדם לעבר המחנה. אף אחד לא שם לב למלכודת העקבות שלי.

במעגל הפתיחה במחנה אני מספר להם שהם נפלו במלכודת. הם לא מבינים, אז אני לוקח אותם למלכודת ומסביר לילדים שהאזור המתוחח שבו הלכנו יכול לשמש כעין "מלכודת עקבות", ועכשיו אנחנו יכולים לראות ולזהות את העקבות שלנו על גבי האדמה. באותו יום ילדי הכיתה התחלקו לחמש קבוצות וכל קבוצה עשתה לעצמה מלכודת עקבות במקום מסוים, לפי בחירתה. אחרי כן שיחקנו משחקי גששות שבהם היינו צריכים לעקוב זה אחרי עקבותיו של זה. בכל ימי היער הבאים עקבנו אחרי המלכודות ועשינו תבליטי גבס של העקבות שנלכדו, הילדים יצרו מעין מגדיר כיתתי של החיות שנמצאות איתנו במחנה, וכשסיימו, קיבלו ממני מתנה – מגדירי כיס של עקבות.

לקראת המפגש הבא, הזמנתי את הילדים לבחור חיה מחיות היער שסביבנו וללמוד עליה באופן יותר מעמיק בבית. ביום היער הבא שיחקנו משחק גדול של "חיי חיה" שבו כל ילד שיחק על פי מה שלמד וממש "נכנס לעורה" של החיה. מארג חיים שלם של חיות היער התקיים במשחק.

וכל המהלך הזה התחיל מהעקבה של היחמור שהיער זימן לנו.

עונת הקיץ

בתקופה שילדי כיתה ד למדו את הנושא "מולדת", רציתי ליצור עם הילדים דגם מוקטן של המחנה ביער, אבל לא רציתי להכניס משהו שאין ביער בעיצוב הדגם, והאדמה של המחנה לא הייתה כבדה מספיק. במהלך יום היער ראיתי את דריה ואת נור מערכבות אדמה לבנה עם קצת מים בגומחה בסלע ומתחילות לעצב אותה לכלים, מיוזמתן. שאלתי אותן מאיפה האדמה והן הצביעו על ערמת חוואר שעד לאותו רגע לא הבחנתי בה. נמצא הפתרון לחומר המתאים ליצירת הדגם שחיפשתי. מעניין שדווקא היום, כשהייתי צריך חומר לעיצוב הדגם, האדמה הזמינה את הילדים לגלותה.

צילומים: גיל סתתי